

A PÉNZÜGYI TUDATOSSÁG REJTETT MAGATARTÁSBÉLI JELLEMZŐI A MAGYAR LAKOSSÁG KÖRÉBEN

HIDDEN BEHAVIOURAL CHARACTERISTICS OF FINANCIAL AWARENESS AMONG THE HUNGARIAN POPULATION

A pandémia és a pandémiának köszönhető változások jelentősen átírták minden gazdasági szereplő életét. Így volt ez korábban is, amikor a 2008-as gazdasági válság kényszerítette az életet új pályára. A hatások egyéni, vállalati, de nemzeti és nemzetközi szinten is jelentkeztek mindkét eseménynek köszönhetően. A hirtelen jött lezárások miatt új életszervezési döntésekre volt szükség, amely másfajta kompetenciákat és készségeket igényelt. A munkahelyek elvesztése mindkét esemény kiemelt jellemzője volt, ami nehézségeket rótt a családokra. Fontossá váltak a megtakarítások, meg kellett tanulnunk felelősen dönteni a fogyasztásunkat illetően, valamint tudatosabbá kellett válnunk sok tekintetben. Mindezen kihívások ismét előtérbe hozták a pénzügyi műveltség kérdését és a pénzügyi tudatosság kérdéskörét. A jelen tanulmányukban a szerzők arra keresik a választ, hogy a pénzügyi tudást és ismereteket, annak bizonyos dimenzióinak megítélését mennyire tartják fontosnak a megkérdezettek a szubjektíven érzékelt takarékosági és megfontoltsági jellemzők mentén, és hogy e tényezők mennyire hatnak vissza egymásra egy magyar kérdőíves kutatás eredményei mentén.

Kulcsszavak: pénzügyi tudatosság, pénzügyi attitűd, pénzügyi kultúra, Magyarország, primer kutatás

The pandemic has significantly rewritten the lives of all economic actors. A similar phenomenon occurred in the past, when the economic crisis of 2008 compelled a fundamental shift in the trajectory of the life. The sudden closures required new life organisation choices, which called for different competences and skills. The loss of jobs was a prominent feature of both events, resulting in challenges for families. The importance of savings was highlighted, and individuals were compelled to make responsible choices about consumption and become more conscious in many respects. All these challenges have once again highlighted the importance of financial literacy and financial awareness. This study investigates the perceived significance of financial knowledge and understanding, as well as the perception of certain dimensions of it, along the subjectively perceived characteristics of thrift and prudence, and how these factors interact with each other among Hungarian survey respondents.

Keywords: financial awareness, financial attitudes, financial culture, Hungary

Finanszírozás/Funding:

A szerzők a tanulmány elkészítésével összefüggésben nem részesültek pályázati vagy intézményi támogatásban. The authors did not receive any grant or institutional support in relation with the preparation of the study.

Szerzők/Authors:

Dr. Csiszárik-Kocsir Ágnes^a (kocsir.agnes@kgk.uni-obuda.hu) egyetemi docens; Dr. Varga János^a (varga.janos@kgk.uni-obuda.hu) egyetemi docens; Dr. Bagó Péter^b (peter.bago@uni-corvinus.hu) egyetemi adjunktus

^aÓbudai Egyetem (Óbuda University) Magyarország (Hungary); ^bBudapesti Corvinus Egyetem (Corvinus University of Budapest) Magyarország (Hungary)

A cikk beérkezett: 2023. 12. 14-én, javítva: 2024. 03. 09-én, elfogadva: 2024. 04. 28-án.

The article was received: 14. 12. 2023, revised: 09. 03. 2024, accepted: 28. 04. 2024.

A pénzügyi döntéseket befolyásoló tényezők vizsgálata már régebb óta kedvelt kutatási területet jelent (Ingale & Paluri, 2022). A pénzügyi kultúra, a pénzügyi műveltség, a pénzügyi tudatosság napjainkban egyre többször és nagyobb hangsúllyal szereplő fogalmak. Mióta az emberiség feltalálta a pénzt és annak a legkülönbözőbb megjelenési formáit, azóta beszélhetünk a pénzügyi dön-

téseket befolyásoló tényezőkről is, így például a pénzügyi tudásról, vagy a birtokunkban lévő pénzügyi ismeretekről, tapasztalatokról. Ezek értelemszerűen nem ugyanolyan szinten lelhetők fel az egyéneknél, vagy az egyes gazdasági szereplőknél. Van, aki szélesebb körű ismeretekkel rendelkezik, míg mások kevésbé járatosak ezeket tekintve, de mégis mindenkinek hoznia kell előbb vagy

utóbb pénzügyi döntéseket (Khera & Benson, 1970). Ezek vagy jól, vagy rosszabban sülnhetnek el, ami elsődlegesen a nyereség vagy a veszteség következményét hozza, de más potenciális előnyök vagy hátrányok is keletkezhetnek. Azt mondhatjuk, érdemes a pénzügyekkel kapcsolatos ismereteinket, tudásunkat, műveltségünket fejleszteni, hiszen ezek a későbbiekben még kihatással lehetnek az életünkre (Stolper & Walter, 2017). Ha megpróbálunk az internet segítségével utána olvasni ennek a témakörnek, úgy tapasztalhatjuk a fogalmi átfedések mellett a meghatározások összetettségét is. Számos tanulmány, cikk, publikáció és kutatási projekt is foglalkozik ennek vizsgálatával. Éles a vita abban is, hogy a pénzügyi kultúra egyenlő-e a pénzügyi tudással vagy a pénzügyi műveltséggel. A szakirodalmakat áttekintve azt láthatjuk, hogy nincs feltétlenül egyetértés a fogalmak között és bizony az egyes generációk tagjai is mást látnak vagy tartanak fontosnak a pénzügyi műveltséget, vagy a pénzügyi döntések meghozatalát tekintve (Danes & Tahira, 1986). A tanulmány erre próbál rávilágítani és bizonyítékot is kíván adni arról, hogy valóban nem egyszerű feladatra vállalkozik az, aki a pénzügyi kultúra kutatását tűzi ki célul. Már 2007-ben Johnson és Sherraden rámutatott arra, hogy egy olyan generáció nő fel, amely a gazdasági jó időszakok miatt nem sajátította el a pénzügyi felelősségvállalás képességét. Ők nem tanulták meg, és nem is kívánnak takarékoskodni, mivel azt tapasztalták és tanulták, hogy minden pénzügyi szükségletüket hitelből finanszírozzák. Ezért javasolták, hogy fontos lenne bevonni a fiatalabb generációt is a családi pénzügyi döntésekbe, különféle pénzügyi ismeretek tanulásával, amelyeket pénzügyi orientációjú tantárgyakon keresztül szerezhetnek meg. A pénzügyi tudatosság és a takarékoskodás kapcsolatát vizsgáló források alapján a pénzügyi tudatosság szoros összefüggésben van a takarékoskodási szokásokkal és a pénzügyi tervezéssel. A pénzügyi személyiségteszt segítségével mérhető, hogy az egyén mennyire tud takarékoskodni, illetve mennyire tervező személyiség. Emellett a pénzügyi tudatosság és az öngondoskodó takarékoskodás közötti kapcsolatot tárgyaló videók és kutatások is felhívják a figyelmet arra, hogy a pénzügyi tudatosság fejlesztése hozzájárulhat a takarékoskodási szokások kialakításához és a pénzügyi tervezés hatékonyságához. A pénzügyi kultúra és tudatosság fejlesztése tehát fontos szerepet játszik a takarékoskodási szokások és a pénzügyi tervezés terén (Szóka, 2022).

Szakirodalmi áttekintés

A pénzügyi kultúra vizsgálata napjainkban egyre divatosabb fogalom, számos szakcikk, kutatás, szakdolgozat és diplomamunka foglalkozik a témával, azonban konkrét lépések kevéssé történtek a fejlesztés irányába. Egyes kutatások a pénzügyi kultúrát a pénzügyi tudással kapcsolják össze (Sandberg, 1979), míg mások pénzügyi attitűdöt, pénzügyi jártasságot, pénzügyi ismeretek birtoklását értik alatta (Garg & Singh, 2018). Abban sincs egységes álláspont, hogy ki a felelős e terület fejlesztéséért. Egyes vélemények szerint a pénzügyi műveltséget már az alapfokú oktatás során el kell kezdeni fejleszteni,

más vélemények azt mondják, hogy ez csak a középiskola feladata (Johnson & Margaret, 2007). Alapvetően azt kell látni, hogy a pénzügyi tudás, a pénzügyi kultúra és a pénzügyi műveltség nem feltétlenül jelentik teljesen ugyanazt. Az angolszász és hazai irodalomban is igencsak vita tárgyát képezi a pénzügyi kultúra fogalma. Sok esetben keverednek ezek a kifejezések: pénzügyi tudatosság, pénzügyi műveltség, pénzügyi jártasság, pénzügyi kultúra, de ezek mégsem jelentik teljesen ugyanazt. Ennek ékes bizonyítéka Csorba (2020) tanulmánya, amely a kultúrából kiindulva a műveltségen át jut el a pénzügyi kultúrához. Cikkében kifejti, hogy a pénzügyi tudás, a műveltség és a tapasztalat együttesen járul hozzá a pénzügyi kultúra állapotához. Egy másik fontos ábrájában azt is megmutatja, hogy egy társadalomra jellemző kulturális értékek alapvetően függenek össze a pénzügyi döntéseik milyenségével, így magát a kulturális tényezőket is értékelni kell, amikor a pénzügyi kultúra állapotát igyekszünk vizsgálni. A pénzügyi kultúra az elmúlt években több kutatás és szakmai projekt témáját is képezte. Különösen a 2008-as válság hívta fel a figyelmet leginkább erre a területre és most a 2020-as koronavírus-válság újfént megvilágításba helyezte annak állapotát. Bár a téma jelenleg is időszerűnek tekinthető, a pénzügyi kultúra fogalma már az 1900-as években is felfedezhető volt (Kovács et al., 2012). A Pénziránytű Alapítvány 2020 májusában készült országos felmérése azt mutatja, hogy válság idején jobban odafigyelünk pénzügyeinkre, tudatosabban tervezünk, ugyanakkor konjunktúra alatt és az életszínvonal emelkedésével párhuzamosan hajlamosak vagyunk elfelejteni, hogy jöhetnek még szűk esztendők és a megtakarításokra nem helyezünk elég hangsúlyt. A magyar lakosság pénzügyi stabilitása jelentős mértékben javult a két évvel ezelőtti szinthez képest. Míg 2018-ban a háztartások alig fele volt képes fedezni egy jelentősebb kiadást külső segítség nélkül, addig 2020-ban ez a szám már 73 százalékra nőtt. A válság idején az emberek pénzügyileg tudatosabbá válnak, és ezt segítve 2017-ben a pénzügyi kultúra fejlesztését célzó hét éves nemzeti stratégiát fogadott el a magyar kormány. A Pénziránytű Alapítvány által korábban végzett felmérések megmutatták, hogy a magyar lakosság a válság elmúltával 2010 és 2018 között pénzügyei tervezésében egyre könnyelműbbé vált. A pénzügyeiket tudatosan tervezők száma elmúlt két évben megduplázódott, és a koronavírus által okozott anyagi bizonytalanság is hozzájárult a pozitív eredményekhez (Pénziránytű, 2020). Béres több alkalommal folytatott kutatásokat ebben a témában. 2012-es cikkében szerzőtársával arról ír, hogy a pénzügyi kultúra sajátos koncepciónak fogható fel. Ez azt jelenti, hogy ebben keveredik a pénzügyi tudás, a pénzügyekben való jártasság és tapasztalat, a pénzügyi készségek és a tudatosság is (Béres & Huzdik, 2012). Süge (2010) szerint a pénzügyi kultúra minden olyan dolgot magában foglal, amely segít az embereknek a pénzügyi kérdésekben eligazodni. A pénzügyi kultúra egy itthon szélesebb körben alkalmazott fogalmát az MNB határozta meg. A jegybank értelmezésében olyan készségeket jelent, amelynek segítségével az egyének képesek a döntéseikhez szükséges pénzügyi információkat azonosítani, megszerezni, értel-

mezni és ezek alapján döntést hozni. Képesek arra is, hogy döntésük lehetséges jövőbeni következményeit elemezni tudják (Garai-Fodor, 2020; MNB, 2008). Wutke és munkatársai (2016) állítása szerint a gazdasági hozzáértés és a pénzügyi kultúra fogalma csak lazán kapcsolódik egymáshoz. Általában az átfogóbb gazdasági kompetenciát tekintik fontosabbnak a pénzügyi műveltségénél. Ennek növekvő relevanciáját elsősorban a modern, iparosodott társadalmak jelentős tényezői határozzák meg, mint például a pénzügyi szolgáltatások és a munkaerőpiac strukturális változásai, a jóléti állam hanyatlása és a demográfiai változások. Az elmúlt években az észlelhető tendencia a kockázatok áthárítására irányult a kormányoktól és a munkáltatóktól a munkavállalók és fogyasztók felé, például a csökkentett állami nyugdíjak vagy az alacsonyabb szintű egészségügyi ellátások által. Ennek eredményeként az egyénekre hárul a felelősség a jelenlegi és jövőbeli pénzügyi biztonságukért. Wutke és társai – hasonlóan Folke és kutatócsoportjához – hangsúlyozzák annak fontosságát, hogy a serdülők és a fiatal felnőttek pénzügyi tudását növeljék. Megállapításaik szerint a fiatalabb generációk nagyobb valószínűséggel hoznak felnőttkorukban olyan döntéseket, amelyek nagy pénzügyi kockázattal járnak, és ezt fiatalabb életkorban teszik meg, mint szüleik. Kutatásaik azt mutatják, hogy a képzések mennyisége és a gazdasági kompetencia szintje között összefüggés áll fenn. Azon gyengén teljesítő tanulók tudásából, ami legalább részben az oktatás hiányosságaira vezethető vissza, hiányzik a pénzügyi-gazdasági tartalom. Persze az is szükséges, hogy a bankok is szélesítsék szolgáltatási területeiket és nyissanak az ügyféligenyek aktív integrálása felé (Pintér, 2011; Pintér, 2004; Pintér et al., 2016). Ebben a meghatározásban is a tudatosság, a rendszerszemlélet, az előre tekintés és a felelős, fenntartható gondolkodás jelenik meg. Atkinson és Messy (2012), illetve Deutsch és Pintér (2018a) a pénzügyi képességek szerepét hangoztatja, hasonlóan Xu és Zia szintén 2012-es tanulmányához. A pénzügyi képességek nem az egyén veleszületett adottságai, így azt folyamatosan fejleszteni kell (Deutsch & Pintér, 2018b). Lusardi és Mitchell 2014-es tanulmánya a fenntartható pénzügyekhez kapcsolódik. Véleményük szerint, amikor magasabb a jövedelem, egy racionálisan gondolkodó egyén kevesebbet költ, hogy a fogyasztási szintjét a jövőben is fenn tudja tartani (Lusardi & Mitchell, 2014). A pénzügyi képességek és készségek fejlesztésére szólít fel Botos et al. (2012) is, akik szerint a szocializáció, a család és az oktatási rendszer is felelőssé tehető a pénzügyi kultúra fejlesztéséért. Meglátásuk szerint a gyengébb pénzügyi kultúra összefüggésbe hozható a rossz döntésekkel. Kovács et al. (2012) szintén hasonló következtetésre jut. Véleményük szerint a gazdasági válság rámutat a pénzügyi kultúra fontosságára és látszik az is, hogy a magyar társadalomnak mely területeken kellene hangsúlyosan is fejlődnie, erre a következtetésre jutott Kovács és Nagy is (2022). Huston (2010) szerint a lakosság döntései jól tükrözik a pénzügyi kultúra állapotát. Szerencsére Magyarországon egészen magas szintről érkező kezdeményezések is vannak, mint Becsei és társainak (2021) a kutatásában, ahol tíz pontban összefoglalták a fenntart-

ható bankolással kapcsolatos tudnivalókat. Sokan eladósodnak, a háztartások csődrátái magasak voltak, a vállalkozásoknak nincs számottevő tartalékuk akkor, amikor a válságban kiesnek a bevételek. Mandell és Klein (2009) kiemelik, hogy a pénzügyi kultúra hiánya akadályát jelenti az egyéni céloknak. Mivel az egyének nem képesek jól értelmezni a pénzügyi információkat (Garai-Fodor & Csiszárík-Kocsir, 2018), így döntéseik a rövid és hosszú távú céljaik ellen hathatnak. Kurt Tepperwein 2000-ben megjelent könyvében hangoztatja, hogy az emberek többsége érzelmi síkon közelíti meg a pénzt, de a megfelelő pénztudat első lépése az lenne, hogy hogyan tudjuk felelősségteljesebbé tenni létünket. Ugyanakkor a szerző azt is kiemeli, hogy nem az számít, mennyi pénzt tudunk birtokolni egy időben, hanem az, hogy sokkal jobban bánjunk vele, mint korábban (Tepperwein, 2000). Dan Ariely, pszichológus és munkatársai a Predictably Irrational (2010) című könyvben, az emberi viselkedést és döntéseket vizsgálják a pénzügyi területen. E munkák hozzájárulnak a pénzügyi kultúrához, mert feltárják az emberi gondolkodásban rejlő szokatlan és előre jelezhetetlen tényezőket, amelyek befolyásolják a pénzügyi döntéseket. A pszichológiai megközelítés révén ezek a munkák rámutatnak az érzelmekre, a kognitív torzításokra és az emberi pszichológia szerepére a pénzügyi döntéshozatalban (Brislin, 1970). Mandell (2004) az idővel változó pénzügyi műveltség kérdését elemzi, kutatásának fő fókuszában a pénzügyi ismeretek szintjének vizsgálata a társadalomban, különböző korosztályok és csoportok tekintetében. Kutatása kiterjedt áttekintést nyújt a pénzügyi műveltség változásairól az idő múlásával, és a szerző hangsúlyozza az esetleges fejlesztési területeket: a pénzügyi rendszerek és intézmények hogyan játszanak szerepet a társadalom szolgálatában, és hogyan lehetne azokat pozitívan felhasználni a társadalmi hasznok növelése érdekében. A Nobel-díjas közgazdász, Shiller (2012) hangsúlyozza a pénzügyi innováció és fejlődés fontosságát, amikor azokat társadalmi célokra és az emberek életminőségének javítására használják. A pénzügyi kultúra nem más, mint képességek és készségek összessége, amellyel hatékonyabb választ lehet adni azokra a változásokra, amelyek közvetlenül a pénzügyeinket is érintik. A pénzügyi kultúra értékrendet alakító tényező, ugyanakkor az értékrend is képes befolyásolni a pénzügyi döntések milyenségét, nagyon fontos az ilyen elemzéseknél az olyan irodalomkutatás, mint amit Csepy és Aranyossy (2020) végzett arról, hogy mi az az ügyfélérték, ami elvezethet a pénzügyi kultúra növekedéséhez. A magas szintű pénzügyi kultúra azt mutatja, hogy a gazdasági szereplők olyan pénzügyi képességekkel (pénzügyi műveltséggel) rendelkeznek, amelyekhez nagyobb felelősségtudat, előrelátás, biztonságra való törekvés, jövőorientáltság, felkészültség társul. Mindez nem jelenti azt, hogy a magas pénzügyi kultúrával rendelkező országokban kerülnék a kockázatot vagy nem fektetnének be. Éppen ellenkezőleg, csupán azt sokkal észszerűbben és racionálisabban teszik meg, számítva mindazon tényezőkre, amelyek a gazdasági szereplők jövőjét esetlegesen kedvezőtlenül érinthetik (Lusardi, 2019). A pénzügyi kultúra ebben a felfogásban nemcsak a

pénzügyi képességek összességét jelenti, hanem a gazdasági szereplők sajátos viselkedését és hozzáállását is (Chaulagain, 2015), amely kiszámíthatóságra, tervezhetőségre, egyértelműsége törekszik a mindennapi pénzügyeik során (Novitasari et al., 2021). A tudás önmagában nem elegendő, hiszen az akkor válik igazán értékke, ha azt képesek vagyunk megfelelően alkalmazni is. A pénzügyi tudás akkor lesz valóban hasznos tulajdonsága egy egyénnek, ha ezeket az ismereteket vagy képességeket képes a megfelelő döntések meghozatala érdekében jól alkalmazni. A pénzügyi műveltség olyan életkészség, amely nagymértékben összefügg az egyének és a vállalatok jólétével (Suri & Jindal, 2022). Magyarországon a Pénz7 nagyon sok kutatással, programmal segíti a pénzügyi tudatosság, kultúra kérdéskörét, mindezt teszi úgy, hogy már alapszintű képzésekben is megjelenjen az oktatási programjai (Pénz7, 2023). Ezt a gondolkodást kutatja Cetinkaya és munkatársai (2023) is, a pénzügyi tudatosság oktatásának lehetőségeit és előnyeit vizsgálják a képeskönyvek és gyermekirodalom segítségével. A szerzők hangsúlyozzák, hogy a képeskönyvek vizuális és narratív jellege ideális az alapvető pénzügyi fogalmak és készségek megértéséhez. Ezek a könyvek vonzóak és könnyen befogadhatók a gyerekek számára, segítve a nevelési folyamatot. Továbbá javasolják, hogy az oktatók és szülők integrálják a pénzügyi témájú képeskönyveket a gyermeknevelési és iskolai tantervbe. Ezáltal a pénzügyi tudatosság fejlesztése könnyebben illeszthető a mindennapi oktatási tevékenységekbe. A cikk kiemeli, hogy a pénzügyi témájú képeskönyvek nemcsak a gyerekeket, hanem a pedagógusokat és szülőket is vonzhatják, növelve a pénzügyi tudatosság és ismeretek terjesztését a családokban és az oktatási intézményekben. A pénzügyi tudatossághoz hozzátartozik, hogy beszélni kell a digitális íráskészségről is, ami az EU-ban minden tagállamban rendelkezésre áll. Magyarország a 2022-es DESI (Digitális Gazdaság és Társadalom Fejlettségét MÉRŐ Mutató) adatai alapján a 27 uniós tagállam között a 22. helyen áll a digitális fejlettség terén. A DESI-mutatók alapján Magyarországon az alapszintű digitális készségek 49%-on állnak (az EU-átlag 54%), az ennél magasabb digitális készségek 22%-ot mutatnak (az EU-átlag 26%). A DESI-mutatók a digitális gazdaság és társadalom fejlettségét mérik, és a 2023-tól kezdődő időszakra vonatkozó digitális évtizedre vonatkozó szakpolitikai és digitális célok megvalósítása terén elért eredmények nyomán követésére szolgálnak. A magyar DESI-mutatók a digitális képzés, a digitális infrastruktúrák, a digitális technológia integrálása és a digitális közszolgáltatások terén mutatják az ország helyzetét (EU, 2022). 2023 júliusában az Európai Bizottság által közzétett Eurobarométer-felmérés szerint az EU állampolgárainak csak 18%-a rendelkezik magas szintű pénzügyi műveltséggel, 64%-a közepes szintűvel, míg a maradék 18% alacsony szintűvel. A felmérés azt is kimutatta, hogy jelentős különbségek vannak a pénzügyi műveltség terén az egyes tagállamok között, és csak négy országban (Hollandia, Svédország, Dánia és Szlovénia) rendelkezik a lakosság több mint 25%-a magas pénzügyi műveltséggel. Az eredmények rámutatnak a pénzügyi

oktatás szükségességére, különösen a fiatalok, az alacsony jövedelműek és az alacsonyabb képzettséggel rendelkezők körében, akik általában kevésbé műveltek pénzügyileg is. A felmérés azt is mutatja, hogy az emberek felkészítése a pénzügyi döntések meghozatalához szükséges magabiztossággal és készségekkel fontos a személyes és pénzügyi jólétük, valamint az jövedelmi sokkokkal szembeni ellenálló képességük szempontjából (EU, 2023).

Anyag és módszer

A tanulmány alapját az a Magyarországon 2022-ben végzett primer kutatás képezi, mely egy előtesztelt, standardizált kérdőív segítségével történt. A kérdőív véglegesítését megelőzte egy mélyinterjú kutatás, majd a kvalitatív felmérés eredményei alapján került sor a kérdőív összeállítására. A kérdőív csak zárt kérdéseket tartalmazott a minta és a válaszok egyértelműbb értékelhetősége érdekében. A megkérdezés online formában történt, hólabdamódszerrel, a válaszadók teljes körű anonimitásának biztosítása mellett. A mintát a Google-úrlap segítségével gyűjtöttük össze. A kutatás eredményeként 3515 értékelhető kérdőívvel dolgozhattunk, melynek összetételét az 1. táblázat mutatja. A kapott eredmények nem minősülnek reprezentatívnak.

1. táblázat

A minta összetétele

		Darab	%
Nem	férfi	1536	43,70
	nő	1933	54,99
	egyéb	46	1,31
Állandó lakhely	főváros	1567	44,58
	vidéki	682	19,40
	kisváros	778	22,13
	község	488	13,88
Generációs hovatartozás	BB generáció (1940 - 1964)	154	4,38
	X generáció (1965-1979)	639	18,18
	Y generáció (1980 - 1994)	713	20,28
	Z generáció (1995 - 2007)	2009	57,16

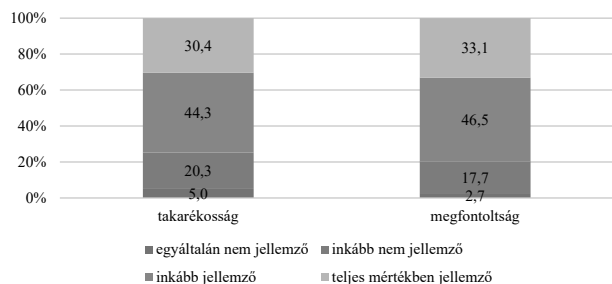
N = 3515

Forrás: saját kutatás

A bemutatott mintát SPSS 22.0 programmal értékeltük, és alapstatisztikai vizsgálatokat végeztünk el rajta. Jelen tanulmányban azt vizsgáljuk, hogy melyek a pénzügyi tudatosság háttértényezői, a pénzügyi műveltségre való törekvés indítékai a válaszadók véleménye alapján. A jelen felmérést 10 darab állítással (tényezővel) végeztük el, és arra kértük a válaszadókat, hogy értékeljék azokat, hogy mennyire jellemzők rájuk egy négy fokozatú skálán. Ezt követően a rájuk jellemző takarékoság és megfontoltság szubjektíven értelmezett szintje mentén értékeltük, elemeztük azokat. Egy válaszadó több lehetőséget is választhatott. A vizsgálat során gyakoriságelemzést, keresztábra-elemzést, korrigált standardizált reziduum és korreláció számítást végeztünk (1. ábra).

1. ábra

A minta összetétele a válaszadók takarékoságának és megfontoltságának szubjektív megítélése alapján

N = 3515

Forrás: saját kutatás

Eredmények

A vizsgálat első lépésében be szeretnénk mutatni, hogy melyek voltak azok az állítások, amelyeket a legnagyobb arányban választották a válaszadók. Az látható, hogy leginkább azért tartják fontosnak a pénzügyi tudást, mert így jobban ki tudják használni a pénzügyi lehetőségeiket (74,8%). Továbbá azért is fontos számukra a pénzügyi műveltség, mert tudatosabb pénzügyi döntést tudnak hozni (68,4%), valamint elkerülhetővé válnak stabil tudás mellett a felelőtlen pénzügyi döntések (53,9%). Ezt követően az összes többi állításnál 50% alatti volt az azt választók aránya. Ez azért meglepő, mert itt még fontos egyéni sikerfaktorok találhatóak. Szintén 50% alatti értékelést kapott a pénzügyi tudás révén kialakuló magabiztosság, a bankok kampányaival szembeni ellenálló képesség, a pénzügyi termékek jobb megértése, valamint a hatékony választás a pénzügyi termékek között. A lista legvégén lévő három állítás mind-mind 40%-os választási aránnyal bírt csak, ami közel 60%-os elutasítást

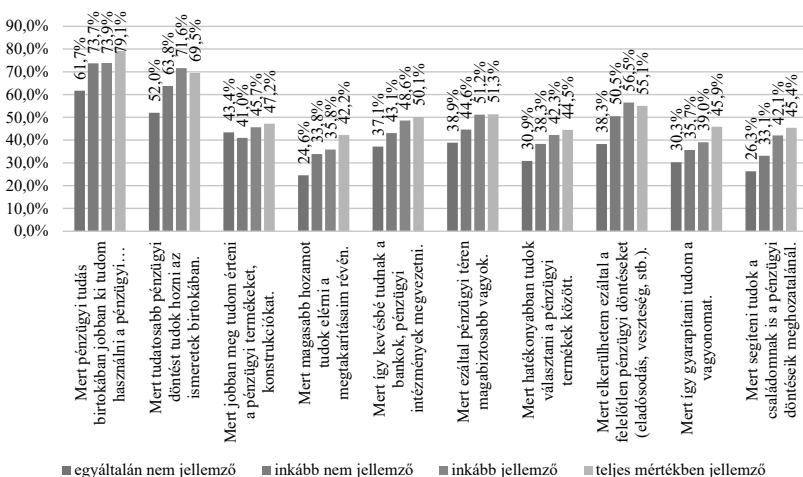
jelentett. A válaszadók legkevésbé azért szeretnének pénzügyileg műveltek lenni, hogy a családjuknak segíteni tudjanak, hogy a vagyontokat gyarapítani tudják, és magasabb hozamokat tudjanak elérni a megtakarításaik révén. A felsoroltak közül az első tényező az, amely gátat szabhat a pénzügyi szocializációnak. A pénzügyi szocializáció legfontosabb színtere a család, ami problémát jelenthet a későbbi sikeres pénzügyi jelenlét során (2. táblázat).

Ezt követően néhány egyéni jellemző mentén vizsgáltuk tovább a kapott eredményeket. Arra voltunk kíváncsiak, hogy a takarékoság és a megfontoltság, amely a válaszadó egyén szubjektív értékelésén alapult, milyen kapcsolatban van az egyes tényezők megítélésével. A felsorolt három tényezőt egy négyfokozatú skálánál értékelték a válaszadók saját magukra nézve. A tényezőknél négy kategória közül választhattak:

- egyáltalán nem jellemző,
- inkább nem jellemző,
- inkább jellemző,
- teljes mértékben jellemző.

2. ábra

A pénzügyi tudás fontosságát mérő állítások választási aránya (igen válaszok) az egyén takarékosági jellemzője mentén

N = 3515

Forrás: saját kutatás

2. táblázat

A pénzügyi tudás fontosságát mérő állítások elutasítási és választási aránya

	nem	igen
Mert pénzügyi tudás birtokában jobban ki tudom használni a pénzügyi lehetőségeimet.	25,2	74,8
Mert tudatosabb pénzügyi döntést tudok hozni az ismeretek birtokában.	31,6	68,4
Mert jobban meg tudom érteni a pénzügyi termékeket, konstrukciókat.	54,9	45,1
Mert magasabb hozamot tudok elérni a megtakarításaim révén.	63,2	36,8
Mert így kevésbé tudnak a bankok, pénzügyi intézmények megvezetni.	52,6	47,4
Mert ezáltal pénzügyi téren magabiztosabb vagyok.	50,7	49,3
Mert hatékonyabban tudok választani a pénzügyi termékek között.	58,4	41,6
Mert ezáltal elkerülhetem a felelőtlen pénzügyi döntéseket (eladósodás, veszteség stb.).	46,1	53,9
Mert így gyarapítani tudom a vagyonomat.	60,0	40,0
Mert segíteni tudok a családomnak is a pénzügyi döntéseik meghozatalánál.	59,5	40,5

N = 3515

Forrás: saját kutatás

Elsőként a takarékosági dimenzió mentén vizsgáljuk meg a mintát kereszttábla-elemzés segítségével az oszlopszázalékok alapján. A kapott eredmények alapján az látható, hogy a várt tényezők mentén azon válaszadók, akikre egyáltalán nem jellemző a takarékoság, sokkal kisebb arányban választották a felsorolt tényezőket. Esetükben is azért a legfontosabb a pénzügyi tudatosság, mert jobban ki tudják használni a lehetőségeiket, de ez az arány nagymértékben elmarad a mintaátlagtól. Az összes többi tényező választása szintén a mintaátlag alatti választási aránnyal bír. Akikre inkább nem jellemző a takarékoság már valamivel jobb képet festenek, sokkal nagyobb arányban választották a felsorolt jellemzőket. Azok, akik magukat takarékosnak vallják, illetve inkább jellemző rájuk a takarékoság már jóval tudatosabbak, határozottabbak a véleményük tekintetében. Minden tényező esetén a mintaátlag felett teljesítenek, ami a pénzügyi tudatosság és az egyéni tudatosság egyértelmű összekapcsolódását jelenti (2. ábra).

Ezt követően megvizsgáltuk a korrigált standardizált reziduumok mentén azt, hogy hogyan teljesítettek a válaszadók az állítások választását illetően az elvárt értékhez képest. Azon válaszadók, akikre egyáltalán nem jellemző a takarékoság, szinte minden tényező esetén az elvárt értékhez képest alul teljesítettek, és kicsivel jobb arányban, de ugyanez jellemző azokra is, akikre inkább nem jellemző a takarékoság, mint motívum. Akikre jellemző mindez, azok több állítás esetén is az elvárt értéken felül teljesítettek, és ugyanez látható azoknál is, akikre teljes mértékben jellemző a takarékoság (3. táblázat).

Ezt követően pedig megnéztük azt is, hogy a takarékoság mennyire befolyásolja az állítások megítélését. A Pearson-féle korrelációs érték (Chi-négyzet érték) alapján megállapítható, hogy a takarékoság kivétel nélkül minden állítás megítélésére hatással van (4. táblázat).

4. táblázat

A pénzügyi tudás fontosságát mérő állítások és a takarékoság kapcsolata

	Chi-négyzet érték
Mert pénzügyi tudás birtokában jobban ki tudom használni a pénzügyi lehetőségeimet.	0,000
Mert tudatosabb pénzügyi döntést tudok hozni az ismeretek birtokában.	0,000
Mert jobban meg tudom érteni a pénzügyi termékeket, konstrukciókat.	0,066
Mert magasabb hozamot tudok elérni a megtakarításaim révén.	0,000
Mert így kevésbé tudnak a bankok, pénzügyi intézmények megvezetni.	0,001
Mert ezáltal pénzügyi téren magabiztosabb vagyok.	0,000
Mert hatékonyabban tudok választani a pénzügyi termékek között.	0,002
Mert ezáltal elkerülhetem a felelőtlen pénzügyi döntéseket (eladósodás, veszteség stb.).	0,000
Mert így gyarapítani tudom a vagyonomat.	0,000
Mert segíteni tudok a családomnak is a pénzügyi döntéseik meghozatalánál.	0,000

N = 3515

Forrás: saját kutatás

3. táblázat

A pénzügyi tudás fontosságát mérő állítások korrigált standardizált reziduum értékei az egyén takarékoságának függvényében

	A takarékoság...			
	egyáltalán nem jellemző	inkább nem jellemző	inkább jellemző	teljes mértékben jellemző
Mert pénzügyi tudás birtokában jobban ki tudom használni a pénzügyi lehetőségeimet.	-4,1	-0,8	-1,2	3,9
Mert tudatosabb pénzügyi döntést tudok hozni az ismeretek birtokában.	-4,8	-3,0	3,7	0,9
Mert jobban meg tudom érteni a pénzügyi termékeket, konstrukciókat.	-0,4	-2,5	0,6	1,7
Mert magasabb hozamot tudok elérni a megtakarításaim révén.	-3,4	-1,8	-1,1	4,4
Mert így kevésbé tudnak a bankok, pénzügyi intézmények megvezetni.	-2,8	-2,6	1,3	2,1
Mert ezáltal pénzügyi téren magabiztosabb vagyok.	-2,8	-2,8	2,0	1,6
Mert hatékonyabban tudok választani a pénzügyi termékek között.	-2,9	-2,0	0,7	2,3
Mert ezáltal elkerülhetem a felelőtlen pénzügyi döntéseket (eladósodás, veszteség stb.).	-4,3	-2,1	2,7	0,9
Mert így gyarapítani tudom a vagyonomat.	-2,7	-2,7	-1,0	4,7
Mert segíteni tudok a családomnak is a pénzügyi döntéseik meghozatalánál.	-3,9	-4,5	1,7	3,9

N = 3515

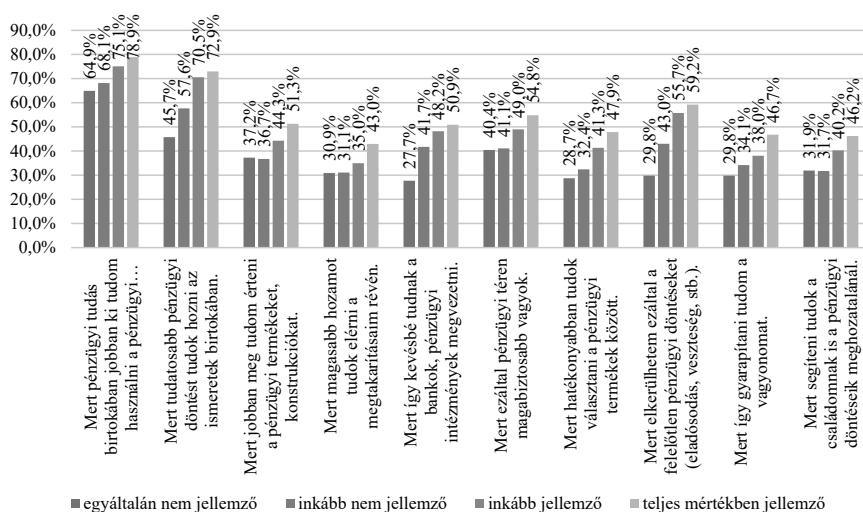
Forrás: saját kutatás

Ezt követően az egyének szubjektíven megítélt megfontoltsága alapján elemeztük tovább a mintát. Ismételten ugyanazt a képet látjuk, mint az előző esetben. Az állítások mentén mért pénzügyi tudatosság úgy növekszik, ahogy az egyén egyre inkább megfontoltnak érezte magát. Azok, akik egyáltalán nem, vagy inkább nem jellemzően megfontoltak, gyakorlatilag minden esetben a mintaátlag alatt, kis százalékban választották az adott jellemzőt. A megfontoltság szintjének növekedésével nő a pénzügyi tudatosság is, amit a növekvő százalékok is mutatnak. A most elemzett dimenzió mentén is az látható, hogy minél inkább megfontoltnak vagy takarékosnak érzi magát az egyén, annál tudatosabb is pénzügyi téren. Mindezek a

személyes sikertényezők nagymértékben hozzájárulnak a pénzügyi hatékonyság szintjének a növekedéséhez is (3. ábra).

Mindezek után jelen esetben is megvizsgáltuk a korrigált standardizált reziduumok értéke mentén azt, hogy az elvárt értékhez képest kik teljesítettek alul, vagy felül a jellemzők megítélésénél. Az látható, hogy gyakorlatilag minden egyes tényező esetén alulteljesítettek azok, akikre a megfontoltság inkább nem jellemző, amit az 5. táblázat értékei is mutatnak. Ugyanígy hét tényező esetén szintén ugyanez mondható el azokra is, akikre egyáltalán nem jellemző a megfontoltság. Akik teljes mértékben megfontoltnak vallják magukat minden egyes tényező

3. ábra
A pénzügyi tudás fontosságát mérő állítások választási aránya (igen válaszok) az egyén megfontoltsági jellemzője mentén

N = 3515

Forrás: saját kutatás

esetén nagyon magasan felülteljesítettek az elvárt értékhez képest, és azok a válaszadók, akikre inkább jellemző a megfontoltság mindösszesen két tényező esetén teljesítettek az elvárt értékhez felül, és meglepő módon két tényező esetén az elvárt értékhez képest alul teljesítettek a reziduum értékek viszonylatában.

Végül jelen jellemzőnél is megvizsgáltuk azt, hogy az milyen mértékben hat az állítások megítélésére. Jelen esetben is egyöntetűen kimutatható minden egyes állítás megítélése tekintetében a kapcsolat a megfontoltság és a feltett állítások választása között (6. táblázat).

5. táblázat
A pénzügyi tudás fontosságát mérő állítások korrigált standardizált reziduum értékei az egyén megfontoltság függvényében

	A megfontoltság...			
	egyáltalán nem jellemző	inkább nem jellemző	inkább jellemző	teljes mértékben jellemző
Mert pénzügyi tudás birtokában jobban ki tudom használni a pénzügyi lehetőségeimet.	-2,2	-4,2	0,3	3,9
Mert tudatosabb pénzügyi döntést tudok hozni az ismeretek birtokában.	-4,8	-6,3	2,6	4,1
Mert jobban meg tudom érteni a pénzügyi termékeket, konstrukciókat.	-1,5	-4,6	-0,9	5,2
Mert magasabb hozamot tudok elérni a megtakarításaim révén.	-1,2	-3,3	-2,1	5,3
Mert így kevésbé tudnak a bankok, pénzügyi intézmények megvezetni.	-3,9	-3,1	0,9	2,9
Mert ezáltal pénzügyi téren magabiztosabb vagyok.	-1,7	-4,5	-0,3	4,6
Mert hatékonyabban tudok választani a pénzügyi termékek között.	-2,6	-5,1	-0,3	5,3
Mert ezáltal elkerülhetem a felelőtlen pénzügyi döntéseket (eladósodás, veszteség stb.).	-4,8	-6,0	2,0	4,4
Mert így gyarapítani tudom a vagyonomat.	-2,0	-3,3	-2,2	5,7
Mert segíteni tudok a családomnak is a pénzügyi döntéseik meghozatalánál.	-1,7	-4,9	-0,3	4,9

N = 3515

Forrás: saját kutatás

6. táblázat

A pénzügyi tudás fontosságát mérő állítások és a megfontoltság kapcsolata

	Chi-négyzet érték
Mert pénzügyi tudás birtokában jobban ki tudom használni a pénzügyi lehetőségeimet.	0,000
Mert tudatosabb pénzügyi döntést tudok hozni az ismeretek birtokában.	0,000
Mert jobban meg tudom érteni a pénzügyi termékeket, konstrukciókat.	0,000
Mert magasabb hozamot tudok elérni a megtakarításaim révén.	0,000
Mert így kevésbé tudnak a bankok, pénzügyi intézmények megvezetni.	0,000
Mert ezáltal pénzügyi téren magabiztosabb vagyok.	0,000
Mert hatékonyabban tudok választani a pénzügyi termékek között.	0,000
Mert ezáltal elkerülhetem a felelőtlen pénzügyi döntéseket (eladósodás, veszteség stb.).	0,000
Mert így gyarapítani tudom a vagyonomat.	0,000
Mert segíteni tudok a családomnak is a pénzügyi döntéseik meghozatalánál.	0,000

N = 3515

Forrás: saját kutatás

Következtetések

A szakirodalmi rész kiemelte, hogy a pénzügyi műveltség vagy a pénzügyi tudás azért lehet igencsak hasznos az egyéneknek, mert jobb pénzügyi döntéseket tudnak hozni, amelyek a későbbiekben kihatással lehetnek a jövőbeni pénzügyi lehetőségeikre és a fogyasztásukra is. A primer kutatásból egyértelműen az derült ki, hogy a válaszadók többségében éppen emiatt emelték ki a pénzügyi műveltség fontosságát. Nemcsak a jobb pénzügyi döntéseket, hanem a jobb pénzügyi lehetőségek felismerését is társították a pénzügyi műveltség megfelelő fokához. Ugyanakkor voltak olyan válaszok is, amelyeket kisebb gyakorisággal jelöltek meg a válaszadók. Ilyen volt például az, hogy a pénzügyi műveltség azért lehetne fontos, hogy a családjuknak segíteni tudjanak. Ez a segítségnyújtás kettős irányú. Egyrészt magában foglalja a pénzügyi segítségnyújtást a családtagok számára. A válaszadók kevésbé szeretnék pénzügyileg műveltebbek lenni azért, hogy a családtagoknak segíteni tudjanak. A segítségnyújtás másik formája a pénzügyi tudás átadása, amely nagyon-nagyon fontos lenne a fiatalabb korosztály pénzügyi tudásának fejlesztésében. A pénzügyi műveltség alapvetően két fontos helyszínen alakulhat ki. Egyrészt már elkezdődhet az alapfokú oktatás keretében, bár ez nem minden országban tekinthető általánosnak. Az alapfokú oktatás megalapozhatná a fiatalok pénzügyi ismereteit, amelyre a középiskolákban még inkább lehetne építeni. A középiskolákból kikerülve a fiataloknak már olyan pénzügyi ismeretkörrel kellene rendelkezniük, amelyekkel jól el tudnának boldogulni a különböző pénzügyi instrumentumokat és lehetőségeket tekintve. Az alap- és

középfokú oktatás nagyon sokat tehetne azért, hogy a fiatalabb generációk pénzügyi tudása fejlődjön és magasabb szintre kerüljön. A pénzügyi műveltség másik lehetséges fejlesztési pontját a családban tetten érhető szocializáció jelentené. A családtagoktól, felnőttektől, idősebb családtagoktól nagyon sokat tanulhatnának a fiatalabb generáció tagjai. Ehhez azonban az kellene, hogy jó példákat, követhető magatartásmintákat lássanak, amelyeket átvéve a későbbiekben maguk is jobb pénzügyi döntéseket hozhatnak. A család rendkívül sokat tehet azért, hogy a pénzügyi tudatosság sokkal mélyebben gyökerezzen meg a fiatalabb családtagok gondolkodásában. Egyértelmű összefüggés volt kimutatható a tudatosság és a megfontoltság között is. Minél inkább megfontoltabbnak érezte magát valaki, annál jobban kimutatható volt a pénzügyi tudatosság magasabb szintje. A szakirodalmi és a primer kutatási eredmények alapján is jól megvilágításba került, hogy a pénzügyi műveltség összetett és fontos tulajdonságot, valamint képességet jelent egyéni és társadalmi szinten. A pénzügyi műveltség fejlesztése magával hozza a megfontoltságot, az alaposabb tervező és előrelátó képességet, az észszerű kockázatvállalási képességet, az előre gondolkodást és a megalapozottabb döntések meghozatalát. A pénzügyi műveltségre – bár sokan foglalkoztak már az elmúlt időszakban is – továbbra is nagy hangsúlyt kell fektetni, hiszen még korántsem értük el azt a szintet ebben, amelyre nyugodt szívvel mondhatjuk a magas minőséget. Ráadásul a digitális pénzek, pénzügyi innovációk és pénzügyi technológiai fejlesztések újabb és újabb ismeretek elsajátítását teszik szükségessé, amely még inkább igényli a pénzügyi műveltség fejlesztését napjainkban. Ez a téma tehát továbbra is fontos és aktuális lesz mindenki számára a közeljövőben is (Németh et al., 2022).

Javasolt a fogalmak tisztázása is, sőt, definícióalkotás is szükségessé vált, véleményünk szerint a pénzügyi kultúra és a pénzügyi tudatosság összekapcsolódó fogalom a pénzügyi területen. Ezek a fogalmak azt fejezik ki, hogy az emberek mennyire ismerik és értik meg a pénzügyi rendszert, illetve hogyan alkalmazzák ezt az ismeretüket a mindennapi pénzügyi döntéseik során. A pénzügyi kultúra egy társadalom vagy közösség pénzügyekkel kapcsolatos szokásainak, normáinak és értékeinek összességét jelenti. Ez magában foglalja a pénzügyi intézményekkel, szokásokkal, hagyományokkal, pénzkezelési szokásokkal kapcsolatos ismereteket és meggyőződéseket. A pénzügyi kultúra azt vizsgálja, hogy egy adott társadalomban vagy közösségben milyen mértékben alakult ki az emberek pénzügyekkel kapcsolatos tudatossága és érzékenysége.

A pénzügyi tudatosság a személyes pénzügyi ismeretek és a pénzügyi készségek mértékét jelenti. Az egyéni pénzügyi tudatosság magába foglalja a költségvetési tervezést, a megtakarítást, a befektetéseket, az adózási ismereteket, a hitelértékelést és más pénzügyi témákat. A pénzügyi tudatosság az egyén képességét méri fel, hogy hatékonyan kezelje a pénzügyeit, és értse meg a pénzügyi döntéseinek következményeit. A pénzügyi kultúra és a pénzügyi tudatosság együttesen befolyásolják egy társadalom vagy egyén pénzügyi stabilitását és jólétét. A pénzügyi tudatosság fontos eleme a pénzügyi kultúrának, és a

két fogalom együtt segíthet abban, hogy az emberek hatékonyabban kezeljék pénzügyeiket, és jobban megértsék a pénzügyi rendszert.

A fenntartható pénzügyekre való áttéréshez elengedhetetlen a lakosság és a vállalatok pénzügyi tudatosságának és kultúrájának fejlesztése. A Magyar Nemzeti Bank (MNB, 2022) által kiadott anyagok is hangsúlyozzák a fenntartható pénzügyek fontosságát, és rámutatnak arra, hogy a hajtóerő nemcsak pénzügyi haszomból, hanem reputációs előnyből is fakadhat. Emellett a Pénziránytű Alapítvány (2021) is kiemeli a fenntarthatóság és a pénzügyi tudatosság fontosságát, és hangsúlyozza a zöld szemlélet és a pénzügyi tudatosság összefonódását. A pénzügyi kultúra és tudatosság fejlesztése elengedhetetlen a fenntartható pénzügyi rendszer kialakításához és fenntartható gazdasági növekedéshez. A pénzügyi kultúra és tudatosság fejlesztése hozzájárulhat a fenntartható pénzügyek elterjesztéséhez és a társadalmi tudatosság növeléséhez ezen a területen.

Felhasznált irodalom

- Atkinson, A. & Messy, F.A. (2012). Measuring Financial Literacy: Results of the OECD / International Network on Financial Education (INFE) Pilot Study. *OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions*. Paris. <https://doi.org/10.1787/20797117>
- Ariely, D. (2010). *Predictably Irrational: The Hidden Forces That Shape Our Decisions*. Harper Perennial.
- Becsei, A., Csányi, P., Bógyi, A., Kajtor-Wieland, I., & Kovács, L. (2021). A fenntartható bankolás 10 pontja. *Gazdaság és Pénzügy*, 8(3), 244-271. <https://doi.org/10.33926/GP.2021.3.1>
- Béres, D., & Huzdik, K. (2012). A pénzügyi kultúra megjelenése makrogazdasági szinten. *Pénzügyi Szemle*, 57(3), 322-336.
- Botos, K., Botos, J., Béres, D., Csernák, J., & Németh, E. (2012). Pénzügyi kultúra és kockázatvállalás a közép-alföldi háztartásokban. *Pénzügyi Szemle*, 57(3), 291-309.
- Brislin, R.W. (1970). Back-Translation for Cross-Cultural Research. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 1(3), 185-216. <https://doi.org/10.1177/135910457000100301>
- Çetinkaya, F.C., Yıldırım, K., Öksüz, H.I., Sönmez, M., Tosun, D.K., Rasinski, T., & Galeza, A. (2023). Improving financial literacy through interactive read-aloud with children's picture books. *The Journal of Educational Research*, 116(1), 48-59. <https://doi.org/10.1080/00220671.2023.2182752>
- Chaulagain, R.P. (2015). Contribution of financial literacy to behavior. *Journal of Economics and Behavioral Studies*, 7(6(J)), 61-71. [https://doi.org/10.22610/jeps.v7i6\(J\).618](https://doi.org/10.22610/jeps.v7i6(J).618)
- Council of the European Union. (2020). *Bankunió*. <https://www.consilium.europa.eu/hu/policies/banking-union/>
- Csepy, G., & Aranyossy, M. (2020). Customer Value Creation in the Financial Services Industry: A Systematic Review of the Academic Literature. In Sedmak, S., Laporšek, S., & Nahtigal, M. (Eds.), *MIC 2019: Managing Geostrategic Issues: Proceedings of the Joint International Conference* (pp. 135-148). University of Primorska Press. <https://doi.org/10.26493/978-961-6832-68-7.13>
- Danes, S.M., & Tahira, K.H. (1987). Money Management Knowledge of College Students. *Journal of Student Financial Aid*, 17(1), 4-16. <https://doi.org/10.55504/0884-9153.1435>
- Deutsch, N., & Pintér, É. (2018a). The link between Corporate Social Responsibility and Financial Performance in the Hungarian Banking Sector in the Years following the Global Crisis. *Financial and Economic Review*, 17(2), 124-145. <https://real.mtak.hu/92984/1/fer-17-2-st5-deutsch-pinter.pdf>
- Deutsch, N., & Pintér, É. (2018b). A társadalmi felelősségvállalás és a pénzügyi teljesítmény közötti kapcsolat a magyar bankszektorban a globális válságot követő években. *Hitelintézet Szemle*, 17(2), 124-145. <http://doi.org/10.25201/HSZ.17.2.124145>
- EU (2022). *A digitális gazdaság és társadalom fejlettségét mérő mutató*. <https://digital-strategy.ec.europa.eu/hu/policies/desi-hungary>
- EU (2023). *Eurobarometer Monitoring the level of financial literacy in the EU*. <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2953>
- European Commission (2020). *What is the capital markets union? General information on the objectives of the capital markets union*. https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/growth-and-investment/capital-markets-union/what-capital-markets-union_hu
- Garai-Fodor, M., & Csiszárík-Kocsir, Á. (2018). Értéktrend-alapú fogyasztói magatartásmodellek érvényessége a Z- és Y-generáció pénzügyi tudatossága esetén. *Pénzügyi Szemle*, 63(4), 518-536. <https://unipub.lib.uni-corvinus.hu/9389/>
- Garai-Fodor, M. (2020). Az önkéntességre motiváló tényezők és az értéktrend összefüggése a hazai Z generáció körében. *Polgári Szemle*, 16(4-6), 298-305. <https://doi.org/10.24307/psz.2020.1022>
- Garg, N., & Singh, S. (2018). Financial literacy among youth. *International Journal of Social Economics*, 45(1), 173-186. <https://doi.org/10.1108/IJSE-11-2016-0303>
- Huston, S.J. (2010). Measuring financial literacy. *The Journal of Consumer Affairs*, 44(2), 296-316. <https://doi.org/10.1111/j.1745-6606.2010.01170.x>
- Ingale, K.K., & Paluri, R.A. (2022). Financial literacy and financial behaviour: a bibliometric analysis. *Review of Behavioral Finance*, 14(1), 130-154. <https://doi.org/10.1108/RBF-06-2020-0141>
- Johnson, E., & Sherraden, M.S. (2007). From Financial Literacy to Financial Capability Among Youth. *The Journal of Sociology and Social Welfare*, 34(3), 119-145. <https://doi.org/10.15453/0191-5096.3276>
- Johnson, E., & Margaret, S. (2007). From financial literacy to financial capability among youth. *The Journal of*

- Sociology & Social Welfare*, 34(3), 119-145
<https://doi.org/10.15453/0191-5096.3276>
- Khera, I.P., & Benson, J.D. (1970). Are Students Really Poor Substitutes for Businessmen in Behavioral Research? *Journal of Marketing Research*, 7(4), 529-532. <https://doi.org/10.1177/002224377000700416>
- Kovács, L., & Nagy, E. (2022). A hazai pénzügyi kultúra fejlesztésének aktuális feladatai. *Gazdaság és Pénzügy*, 9(1), 2-19. <https://doi.org/10.33926/GP.2022.1.1>
- Kovács, P., Révész, B., & Ország, G. (2012). A pénzügyi kultúra és attitűd mérése. In Hetesi E. (szerk.), *Marketing megújulás: Marketing Oktatók Klubja 20. Konferenciája* (pp. 439-447). Szegedi Tudományegyetem Gazdaságtudományi Kar.
- Lusardi, A. & Mitchell, O.S. (2014). The Economic Importance of Financial Literacy: Theory and Evidence. *Journal of Economic Literature*, 52(1), 5-44. <https://doi.org/10.1257/jel.52.1.5>
- Lusardi, A. (2019). Financial literacy and the need for financial education: evidence and implications. *Swiss Journal of Economics Statistics*, 155(1). <https://doi.org/10.1186/s41937-019-0027-5>
- Mandell, L. (2004). *Financial Literacy: Are We Improving? Results of the 2004 National JumpStart Survey*. Jumpstart Coalition.
- Mandell, L., & Schmid Klein, L. (2009). The impact of financial literacy education on subsequent financial behavior. *Journal of Financial Counseling and Planning*, 20(1), 15-24. <https://ssrn.com/abstract=2224231>
- MNB. (2008). *Együttműködési megállapodás a pénzügyi kultúra fejlesztéséről*. <https://www.mnb.hu/letoltes/0415mnbpszafmegallpodas-penzugyi-kultura-fejlesztte.pdf>
- MNB. (2022). *Új közgazdaságtan a fenntarthatóságért*. <https://www.mnb.hu/web/ujfenntarthato>
- Németh, G., & Pintér, É. (2022). Az innováció természetrajza In Stukovszky, T., & Illyés, P. (szerk.), *A kis- és középvállalkozások innovációja: Elmélet és gyakorlat* (pp. 81-96). Magyarország: Akadémiai Kiadó.
- Novitasari, D., Juliana, J., Asbari, M., & Purwanto, A. (2021). The effect of financial literacy, parents' social economic and student lifestyle on students personal financial management. *Economic Education Analysis Journal*, 10(3), 522-531. <https://doi.org/10.15294/eeaj.v10i3.50721>
- Pénz7 (2023). *Kutatások és szakirodalmak*. <https://www.penz7.hu/penz7-kutatasok-szakirodalmak.cshtml>
- Pénziránytű Alapítvány. (2021). *Fókuszban a fenntarthatóság és a pénzügyi tudatosság*. <https://penziranytu.hu/fokuszban-fenntarthatosag-es-penzugyi-tudatosság>
- Pénziránytű Alapítvány. (2022). *Válság idején válunk pénzügyileg tudatosabbá*. <https://penziranytu.hu/val-sag-idejen-valunk-penzugyileg-tudatosabba>
- Pintér, É. (2004). Értéktérítés a banki szolgáltatásban. *Vezetéstudomány*, 35(2), 18-23. <https://unipub.lib.uni-corvinus.hu/4492/>
- Pintér, É. (2011). Merger and Acquisition in the Financial Services Industry. *International Journal of Social Sciences and Humanity Studies*, 3(1), 93-102.
- Pintér, É., & Deutsch, N. (2016). The link between Corporate Social Performance and Corporate Financial Performance in the Banking Sector. In Aida, Bulucea (Eds.), *Recent Advances in Energy, Environment and Financial Science: Proceedings of the 12th International Conference on Energy, Environment, Ecosystems and Sustainable Development (EEESD ,16) = Proceedings of the 4th International Conference on Management, Marketing, Tourism, Retail, Finance and Computer Applications (MATREFC ,16)* (pp. 59-69). WSEAS Press.
- Sandberg, L.G. (1979). The Case of the Impoverished Sophisticate: Human Capital and Swedish Economic Growth before World War I. *The Journal of Economic History*, 39(1), 225-241. <https://doi.org/10.1017/S0022050700096418>
- Shiller, R.J. (2013). *Finance and the Good Society*. Princeton University Press.
- Stolper, O.A., & Walter, A. (2017). Financial literacy, financial advice, and financial behavior. *Journal of Business Economics*, 87, 581-643. <https://doi.org/10.1007/s11573-017-0853-9>
- Suri, A., & Jindal, L. (2022). Financial literacy for well-being: Scientific mapping and bibliometric analysis. *Citizenship, Social and Economics Education*, 21(3), 209-233. <https://doi.org/10.1177/14788047221120917>
- Süge, Cs. (2010). A pénzügyi kultúra mérhetősége. In Tompáné Daubner K., & Miklós Gy. (szerk.), *Tudományos mozaik 7* (pp. 1-11). Tomori Pál Főiskola.
- Szóka, K. (2021). A pénzügyi kultúra és tudatosság meghatározása és magyarországi helyzete. *Economica*, 12(3-4). <https://doi.org/10.47282/economica/2021/12/3-4/10417>
- Tepperwein, K. (2000). *Milliomos bárki lehet*. Édesvíz Kiadó.
- Wuttke, E., Seifried, J., & Schumann, S. (2016). *Economic competence and financial literacy of young adults. Status and challenges*. Research in Vocational Education Verlag <https://doi.org/10.2307/j.ctvbkk29d>
- Xu, L., & Zia, B. (2012). Financial Literacy around the World: An Overview of the Evidence with Practical Suggestions for the Way Forward. *The World Bank Policy Research Working Paper*, 6107, 1-56. <https://ssrn.com/abstract=2094887>